

Юлія МЕЛЬНИЧУК

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
e-mail: jmelnichuk17@gmail.com

Рецепція релігійної проблематики в газеті „Нова Буковина” (1912–1914) в контексті суспільно-історичних процесів

Słowa kluczowe: historia dziennikarstwa, czasopiśmiennictwo, tematyka religijna, prasa Bukowiny.

Ключевые слова: історія журналістики, часописи, релігійні теми, преса Буковини.

Key words: history of journalism, periodicals, religious themes, Bukovina press.

Суспільно-історичні обставини на Буковині початку ХХ ст. спричинили тісний взаємозв'язок релігійного життя краю з політичною ситуацією в Австро-Угорській імперії. Про такі аналогії свідчать матеріали періодичних видань, зокрема й *„Нової Буковини”* (1912–1914) [Нова Буковина 1912–1914]. На шпальтах часопису крізь призму суспільно-політичної ситуації в краї аналізувались більшість релігійних питань. Саме тому дослідження рецепції релігійного процесу в газеті *„Нова Буковина”* є актуальним.

До українських дослідників релігійної проблематики в контексті історичних процесів відносимо передусім *Аллу Бойко* [Бойко 2002], *Степана Костя* [Кость 2008], *Марію Рожило* [Рожило 2010], *Мар'яна Лозинського* [Лозинський 2004], *Олену Канчалабу* [Канчалаба 2000], *Альону Ігнатушу* [Ігнатуша 2009] й ін. При цьому дані аспекти в буковинській періодиці поки що залишаються не дослідженими.

Питання щодо утворення на Буковині окремої української православної церкви, незалежної від румунської, було одним із найактуальніших в Чернівцях початку ХХ ст. До голосу свідомої інтелігенції активно долучались й ЗМІ, саме тут почала

видаватись 1885 року українська газета „Буковина”, що протягом свого існування аж до 1910 року підтримувала необхідність виокремлення церкви для українців. Значним чином цьому сприяли й політики краю, незважаючи на те, що частина з них сповідували греко-католицизм, зокрема позиція *Омеяна Поповича*, *Єротея Пігуляка* та *Степана Смаль-Стоцького* в часописі стосувалась передусім національного питання в конфесії.

Проте політичні перипетії розосередили сили проукраїнських патріотів, конфлікт між *С. Смаль-Стоцьким* та *Миколою Васильком* привів до того, що „Буковина” перестала виходити, а міцний раніше колектив редакції розділився, заснувавши окремо свої часописи.

Спадкоємцем ідей „Буковини” дослідники часто називають „Нову Буковину” (1912–1914), зокрема такої позиції притримуються *Аркадій Животко* [Животко 1999] та *Мирослав Романюк* [Романюк 2000]. Насправді це вже була швидше спроба *М. Василька*, котрий опікувався часописом, реанімувати колишню успішну газету, але авторський колектив уже був інший, а найгірше те, що зруйнувались стосунки із *С. Смаль-Стоцьким*, що відбулось й на редакційній політиці видання.

Перше число „Нової Буковини” вийшло 13 січня 1912 р., друкувалась газета в Чернівцях у друкарні *Івана Захарка*, видавцем значиться *Єротея Пігуляка*, а відповідальним редактором – *Осин Дік*. У передовій статті цього випуску повідомлялось про відновлення часопису, котрий буде спрямований „...хліборобови, робітникови, ремісникови, але й працівникам пера, урядового кола, учителями й духовному проповідникові народної моралі” (с. 1). Проіснувала газета не довго – до середини 1914 р.

Своєму нетривалому успіхові „Нова Буковина” в царині матеріалів на релігійну проблематику завдячувала як наслідуванню редакційної лінії „Буковини” (1885–1910), так і постаті *Є. Пігуляка*. *Іван Пігуляк* у своєму виступі згадував про нього: „Одним з найкращих борців за визволення православних українців з румунізаторського ярма консисторії й митрополії був Єротея Пігуляк, член „Руської Бесіди”, посол до сойму й парламенту що цілих 30 років боровся [...] з румунськими загарбниками, аж доки

не побачив успіху своєї мозольної праці в 1917 році” [Добржанський 2008: 1102].

Тематично матеріали на релігійні теми в „Новій Буковині” були дуже схожими на газету-попередницю, навіть герої публікацій подекуди залишились ті ж. За період виходу часопису з 1912 по 1914 рр. нами зафіксовано 66 різнопланових матеріалів аналізованої категорії. У порівнянні з „Буковиною” лідером надалі залишилась тема румунізації церкви – 25 матеріалів, більш актуальним стало питання поділу православної дієцезії – 17 публікацій, „українське питання” в церкві – 8, москвофільство – 5, релігія та держава й політика – 4, релігія в світі – 4, дискусійні аспекти релігії в ЗМІ – 3.

Румунізація церкви. Найбільш проблемний аспект релігійної проблематики в контексті суспільно-історичних подій відображено в публікації „Мирон Калінеску з роду Михайло Калиновський” (1912, ч. 5, с. 3). Повідомлення про смерть архимандрита та радника консисторії М. Калінеску вже з 2 абзацу переходить на національне питання в буковинській православній церкві: „Особливо люті репресії, ведені явно, виконував проти Русинів за Морара, якого був правою рукою. Однак до часу збан воду носить. Пригноблені Русини віджили і почали дивити ся на палці саме отсим гнобителем”.

Надалі тема румунізації церкви розкривалась передусім у дописах до редакції, зокрема це: „Румунізаторска кириня” (1912, ч. 9, с. 2) – про священників-румунізаторів, котрі селян записують уже не лише румунами, а й москалями, через що між людьми постійні чвари, бо вони не згодні із таким станом речей; „Отверте письмо до Ёго Ексцеленції преосв. отця митрополита д-ра Репти і пана ц. к. президента краю, графа д-ра Мерана!” (1912, ч. 9, с. 2–3) – про ситуацію в с. Чагор, де парох Артимон Берар та його син Олександр здійснюють румунізацію церкви, нехтуючи проханнями українців, а крім того ще й встановлюють шалені розцінки на церковні обряди, люди ж миритись із таким станом речей не хочуть і просять допомоги в послів. Аналогічна скарга розташована тут же, але мова вже йде про с. Вовчинець. „Схаменіть ся!” (1912, ч. 12, с. 1) – це передова стаття про румунізацію в с. Великий Кучурів та Корчівці, куди відправили

священиків-румунів, хоча населення українськомовне. Цей матеріал продовжує допис із Корчівців *„До світлої гр.-ор. Консисторії в Чернівцях”* (1912, ч. 12, с. 1–2). Розповідається історія будівництва в селі церкви, кошти на яку дали українці, священиками завжди були теж українці, аж доки консисторія не впровадила політику „волоскої віри” та „волоскої церкви”. Під дописом підписалось 18 селян, котрі вимагають у консисторії надати їм священика-українця. *„Отворене письмо до Світлої Консисторії і до Високої ц. к. Краєвої Шкільної Ради”* (1912, ч. 24, с. 1–2) – скарга мешканців Щербівців на свого пароха, котрий відмовляється приходити до школи вчити дітей релігії, через що по селу пішли чутки, що пришлють замість нього „голеного попа” – тобто католика. *„Священниче рукоположеніє”* (1912, ч. 14–15, с. 4) – про те, що священики-румунізатори не бояться чинити рукоприкладство до селян і відвідують корчму. *„До світлої гр. прав. консисторії і високого ц. в. кураєвого правительства в Чернівцях”* (1912, ч. 18, с. 2) – продовження історії про безчинства о. Берара, але тепер ще й за підтримки дяка Георгія Настасі.

Проте не забував авторський колектив і про важливість просвітницького моменту задля протистояння політиці румунізації церкви, наприклад, це виразно видно з наступної низки публікацій, серед них стаття *„Як нема чим, то ликом”* (1912, ч. 10, с. 1–2): *„Наша статейка про Калиновського, яка появилась і в „Bukow. Post”, дуже вколола румунізаторів і один з них обізвав ся в „Bukow. Volksblatt”...”* (с. 1). Автор роз’яснює систему румунізації українців, під яку потрапив і українець за походженням митрополит Морар-Андрієвич, що з Мельника став Морарем, і згаданий Калиновський, що став на румунський лад Калінескулом. Більше того – вони люто ненавиділи все українське в церві й робили можливе й неможливе, щоб румунізувати якомога більше українців. У статті наведена чітка аргументація, що спростовує позицію газет-опонентів.

„Трафила коса на камінь” (1912, ч. 12, с. 3) – замітка про прецедент у Бобівцях, коли селянин не побоявся судитись із попом-румунізатором за особисту образу й виграв суд. У матеріалі радять усім українцям чинити так само, щоб побороти несправедливість.

Заклик до протистояння народу румунізаторській системі бачимо в матеріалі *„Вчасна поміч – певна поміч”* (1912, ч. 24, с. 2): *„Майже кожде число „Н. Б.” наповнене гіркими скаргами на попів-румунізаторів, яких висилають непоправні волоскі консисторники на муку православним вірним в рускі парафії”*. Далі мова йде про те, що консисторія не виконала жодного прохання селян і таки послала священників-румунів в українські села Корчинці, Великий Кучурів й інші. Проте причина не лише в безчинстві консисторії, а й у терплячості народу, бо де люди не мовчали, там не допустили такого свавілля. *„Доки будем надіяти ся із заложеними руками на чужу поміч, доти не буде добра, доти не перестануть румунізаторські керинники воювати по руских селах”*.

Та кращою ситуація не ставала, румунізація посилювалась, про що свідчить передова стаття *„Наш митрополит”* (1912, ч. 30, с. 1–2), в якій повідомлялось, що митрополит *Володимир Репта* відмовляється надалі приймати селян зі скаргами на священників-румунізаторів, що підтверджує його безпосередню участь у цьому процесі.

Народ не бажав замовчувати проблему, а *„Нова Буковина”* доносила ці думки в низці публікацій: *„Румунізатори казять ся”* (1912, ч. 32, с. 2) (підпис Свій з своїми) – допис із Банилова-Волоського, де, незважаючи на назву, є аж 5 українських шкіл, а тому місцевий священник проводить агітаційну роботу, щоб селяни забирали своїх дітей з української школи й записували до румунської. Фіксуємо тут і знайоме гасло з *„Буковини”*: *„Тепер хотіли би ми знати, що скаже на се сьвітла консисторія”*; *„Наші попи-румунізатори”* (1912, ч. 33, с. 2) (підпис Православні) – допис з Глибоки, *„З Корчівців”* (1912, ч. 44, с. 1–2), *„Із Кучурова Великого”* (1912, ч. 44, с. 2), *„Із Станівців Долішніх”* (1912, ч. 44, с. 2) – три скарги селян підряд на дії священників-румунізаторів, *„Як волоскі попи відгонять людей від церкви”* (допис з Кам'яної, підпис *Іван Клибак Юрій*, церковний епітроп) (1912, ч. 47, с. 2). *„З Банилова Волоського”* (підпис Православний Русин) (1912, ч. 58–59, с. 3), *„Проти румунізації”* (1912, ч. 68, с. 2–3) – допис із с. Вовчинець.

„Румунізаторске віче” (1912, ч. 33, с. 1) – продовження до публікації *„Против слушного права”*, автор повідомляє, що румуни

знову зібрали мітинг, позвозили на нього селян й пішли зі своєю скаргою до управителя краю, на що той відповів, що *„мудрість і справедливість Мера на найде напевне спосіб, щоби тяжке і переважне питанє церковне на Буковині рішити на вдоволенє всіх народів, отже, й Русинів”*.

„Румунів благословить – від Русинів замикає ся” (1912, ч. 36–37, с. 1–2) (підпис Православний) – аналіз усіх скарг на консисторію і підсумок – бездіяльність митрополита Репти щодо українського питання в церкві. Насамкінець згадується про румунський мітинг й те, що митрополит радо прийняв у себе демонстрантів й обіцяв сприяти їм. Матеріал цілком у стилі автора, знаного ще з часів *„Буковини”* – аргументація до населення, багато закликів й пафосних висловлювань – усе для того, щоб розворушити народ, котрий, на відміну від румунів, зовсім не бажає виступати за свої права в церкві. Продовжується тема в передовій статті *„Церковна справа”* (1912, ч. 38, с. 1), де згадується все з попередніх публікацій, але в кінці додається, що про ситуацію знає вже й цісар і пообіцяв справедливо вирішити питання, визнаючи, що права українців в церкві утискалися багато років.

У статті *„Де справедливість?”* (1912, ч. 104, с. 2) повідомляється, що троє висвячених священників українців просили про посади в українських селах, проте їм усім консисторія відмовила. Автор вважає це підставою для скликання віча й рішучих заходів.

Попри значні успіхи на шляху боротьби за українську православну церкву в 1913 році, були й незгоди – румунізація тривала, що, зокрема, видно з допису *„Знов обсаджено велику руску парохію румуном”* (1913, ч. 71, с. 2–3) (автор *„Священник vigilax”*).

Саме в категорії румунізації церкви ми фіксуємо й ознаки мови ворожнечі, зокрема це словосполучення *„румунізаторський киричник”, „зацофанець”* (відсталий, застарілий – Авт.). Матеріали, як і раніше, публікувались або анонімно, або під псевдонімом, щоб унеможливити переслідування автора.

Поділ дієцезії. Друга за чисельністю тематична категорія, що стосувалась поділу православної дієцезії на українську та румунську частини, знову ж таки продовжувала тематичну лінію

„Буковини” й стосувалась започаткованого ще попередницею процесу, який тривав багато років. Так у матеріалі *„Національність а церква”* (1912, ч. 7, с. 1) згадується книжка Сильвестра Дашкевича про румунізацію буковинської православної церкви *„Die Lage der griechisch-orientalischen Ruthenen in der Bukowina”*, котрій виповнилось уже 20 років, а ситуація докорінно так і не змінилась. Єдиним виходом вкотре названо розподіл буковинської єпархії. Автор розповідає й про становище українців у церкві на підросійській території України: *„У нас на Україні почало ся поневоленє української народности рівночасно зі скасованєм української церковної автономії”*.

Аналіз політичної ситуації щодо поділу буковинської єпархії викладено в передовій статті *„Нарозумились, але мабуть ще не зовсім!”* (1912, ч. 25, с. 1). Наведений й уривок із газети *„Viata Noua”*, де навіть румуни визнають, що українці можуть кількісно утворити окрему єпархію. Автор спростовує добрі наміри, викладені в цій публікації, вважаючи, що до поділу якомога більше селян запишуть волохами, аби українська частина залишилась зовсім мізерною: *„Все, що руске, зогиджують темному народови як неправославне, уніятске...”*.

Опоненти поділу дієцезії не мовчали, про що дізнаємось із матеріалу *„Против слушного права”* (1912, ч. 32, с. 1). Румунські націоналісти організували в Чернівцях маніфест проти розподілу єпархії, супроводжуючи його гаслом *„Niema Rusi!”*.

Розуміючи значення цісаря в процесі виокремлення української православної церкви в краї, *„Нова Буковина”* повідомляла про всі кроки в цьому напрямку. *„Руске греко-православне епископство на Буковині”* (1912, ч. 114, с. 2) – це проект звернення до цісаря, ухвалений на останній сесії буковинського сейму за пропозицією румунських демократів щодо поділу єпархії на румунську та українську частини. Особлива увага надана контролю над православним релігійним фондом. І відповідь не забарилась: *„Статут грек. правосл. церкви на Буковині”* (1912, ч. 119, с. 1–3) вміщує указ цісаря, яким визначено обсяг і склад двох дієцезій, румунської та української, відповідно до виборчих списків, де буде більшість румунів – парохія закріплюватиметься

за румунською дієцезією, і навпаки. Далі йде роз'яснення щодо посад: прописані права обох єпископів, де вже відчутний утиск щодо єпископа-українця, бо він не матиме права називати себе митрополитом Буковини і Далмації, а буде просто „*Епископ буковинських гр. пр. Русинів*”. Прописано також принципи розпоряджання церковним майном, церковне урядування, державний нагляд за церквою. Жодного коментаря від редакції щодо статуту не викладено. Проте вже на початку 1913 року „*Нова Буковина*” спершу в передовій статті „*Церковне питанє*” (1913, ч. 6, с. 1) пропонує створити комісію порівну з румунів та українців, що займатимуться питання розподілу єпархії, а далі в „*Церковній справі*” (1913, ч. 10, с. 1) автор аналізує ситуацію, розуміючи, що румуни не схочуть поступатись єпархіями українцям. Наводяться й аргументи „*Viata Noua*”, що „*Русинам не належить ся ніяке право в церкві, бо вони зайди з Галичини, не мають права до релігійного фонду*”. Автор спростовує усі твердження румунів проти прав українців у церкві, наводить конкретні факти на підтвердження цього. Аналогічна за змістом й стаття у трьох частинах „*Характер правосл. церкви на Буковині*” (1913, ч. 29, с. 1–2; 1913, ч. 30, с. 1–2; 1913, ч. 31, с. 1–3), проте тут підхід до висвітлення питання значно ґрунтовніший, поетапно описано увесь процес формування православної церкви в краї й нинішнє її становище.

Тема продовжується матеріалом „*Хочемо визволити край від українців*” (1913, ч. 12, с. 1), в якому мова йде знову про процес розподілу церкви й противників цього, що й відображено в заголовку. Про утворення комісії, що займатиметься питанням поділу, повідомляється в матеріалі „*Церковна угода*” (1913, ч. 14, с. 1–2), а далі в „*Справі церковної угоди*” (1913, ч. 15, с. 1–2) вказані прізвища й посади делегатів від румунської та української сторони. Вимоги українців щодо окремої православної церкви викладені в передовиці „*Церковна справа*” (1913, ч. 28, с. 1) й налічують аж 21 пункт, в який включені усі сфери життя – починаючи від суто церковних питань й аж до мови викладання в школах й семінаріях.

Процес реформування церкви проходив не гладко, румуни постійно висловлювали невдоволення, що відображено й у статті

„Румунам кривда!“ (1913, ч. 42, с. 1–2), наголошували на тому, що першість після поділу й більшість привілеїв повинні залишитись у волохів. Перші успіхи на шляху до самостійної української церкви бачимо в матеріалі „Новий етап“ (1913, ч. 69, с. 1), в якому повідомляється про призначення двох архімандритів при консисторії – українця о. Манастирського та румуна о. Поповича, хоча до цього часу цю посаду обіймала одна людина і традиційно завжди це був волох. *„Церковна справа, се було і єсть найбільше діймаюча національна справа буковинських Українців і на сім поли вела ся найзавзятійша національна боротьба між обома православними народами краю, поки покривджені на церковнім поли Українці етап за етапом не стали входити консеквентно в належні їм права [...]“*, - підсумовує автор.

У контексті поділу церкви в „Новій Буковині“ аналізується й проблема навчання богословів-українців. Аби закріпити за кожною українською пародією священика відповідної національності, їх необхідно випускати значно більше, ніж є зараз, про це йдеться в статті „Богословські студії“ (1913, ч. 74, с. 2), проте від такої ідеї зовсім не в захваті богослови-румунізатори.

Дуже близькою до аналізованої вище тематичної категорії є категорія „Українське питання крізь призму церкви“, проте акцент тут зроблено передусім на організаціях, що відстоювали права українців на свою церкву, а також на важливості усвідомлення народом власної національної ідентичності, яка раніше часто ототожнювалась із релігійно приналежністю.

„Товариство руських православних съвященників на Буковині“ (1912, ч. 63, с. 3) – це повідомлення про збори добре знаного ще з „Буковини“ товариства, на яких розглядали проблеми й досягнення українських священнослужителів. *„Виділ нашого товариства заслав також протест до Редакції „Кандели“ проти вживання язичся в тім журналі, однак, як съвідчить руска частина „Кандели“ наш протест трафив на глухі уха, бо й далі смішить ся в тім журналі наша мова перед съвітом“*. Серед нагальних питань була визначена й скарга до консисторії з приводу цілковитої румунізації богослужіння в церкві св. Параскеви в Чернівцях.

„Чи є волоска віра?” (1912, ч. 65, с. 1–2) – великий аналітичний матеріал про питання віри й народності, яке неодноразово піднімала „Буковина”. Автор роз’яснює, що не існує волоської віри, так само немає й руської віри, бо серед різних націй є й православні, і католики.

Вдале втілення румунами румунізації церкви по селах як наслідок відсутності організованого спротиву відображене в статті „Українсько-волоске питанє і укр. інтелігенція” (1912, ч. 70, с. 1): „Українська інтелігенція не сповняє, з малими дуже виїмками, свого важного завдання. Не зраджує ніякого заінтересованя до неї й наша молодіж, котрої румунські ровесники товчуть ся по українських селах.

От де секрет наших невдач в боротьбі навіть проти так нестрашного противника, якими для нас є Волохи на Буковині”.

Надалі тема висвітлювалась виключно в контексті Товариства українських православних священиків: „На засіданю виділу „Товариства руских православних священників” (1913, ч. 3, с. 3) – це повідомлення про збори з нагоди вступу до товариства шістьох нововисвячених священиків, чергове засідання описане в матеріалі „Рух в наших товариствах” (1913, ч. 42, с. 2–3), обговорювались й економічні питання, й проблема призначення священиків-румунів на українські парохії. Румунізація стала приводом й для зібрання, яке відображене в репортажі „Довірочні збори українського духовенства” (1913, ч. 49, с. 2–3), вже в наступному числі „Нової Буковини” опубліковані „Резолюції довірочних зборів українського православного духовенства” (1913, ч. 50, с. 2), акцентом яких став поділ дієцезії й подальший розвиток української православної церкви виключно в межах Австрії.

Про результативність багаторічної боротьби свідчить об’ємний матеріал „З тов. руских правосл. священників на Буковині” (1914, ч. 28, с. 1–3), в якому викладено основні положення, що пролунали на зборах товариства, серед найбільш нагальних були: ведення метрик українською мовою, забезпечення українських парохій священиками-українцями, збільшення кількості студентів-українців на теологічному факультеті, паритет в консисторії.

Москвофільство. Досить активно піднімалась у „Новій Буковині” й тема москвофільства в церкві. У статті „*Кацапські жалі-боли*” (1912, ч. 6, с. 2) повідомлялось, що *Костянтин Богатириць* впав у немилість від російської сторони, оскільки не виконував наказу щодо змосковщення селян у церкві. Автор дуже впевнено заявляє, що тепер йому лише один шлях – тікати до Москви, бо ніколи українці на Буковині москалями не стануть.

„*Липовани а кацапи*” (1912, ч. 21, с. 2) – про липованів з Білої Криниці, котрі прийшли на прийом до крайового управителя графа Мерана, наголошуючи, що, будучи вихідцями із Росії, вони ніколи не виступатимуть за свою Батьківщину, бо вважають себе вже українцями. „*Так говорять і так діляють правдиві Москалі! А шо на се наші кацапи? Чи не виходить із сего ясно як на долони, що не такий то приманчивий той захвалюваний ними російський рай, та що вони піддурюють деяких наших темних селян тільки задля власних користий?*”.

Стурбованість щодо ситуації в Галичині висловлює автор у статті „*Псевдоправославє*” (1912, ч. 95, с. 1), звідки дізнаємось, що там ведеться російська пропаганда під прикриттям православної віри. Цей шлях однозначно подається як хибний, адже „*Віроісповідний розкол не є ні для якої нації спасенний*”, проте така тенденція однозначно засуджується українцями Буковини.

Небезпеку для українців загалом вбачала „*Нова Буковина*” в церковних процесах на Галичині, де Росія активно захоплювала позиції на церковному ґрунті. Як мінімум дивним для редакції видалось те, що для традиційно католицького краю делеговано православного екзарха Антонія. Роздуми щодо цього викладені в матеріалах „*Православний екзарх для Галичини*” (1913, ч. 62, с. 2) та „*Посланіє архієпископа Антонія*” (1913, ч. 63, с. 2), провідна ідея останнього – звільнення з-під польського іґа й повернення до православної віри.

Релігія та держава й політика. Одна з найбільш чисельних у „Буковині”-попередниці категорія релігії, на жаль, не знайшла відповідного втілення в „Новій Буковині”. Це можна пояснити розладом між *М. Васильком* та *С. Смаль-Стоцьким*, що спричинив зміщення акценту на політичні міжусобиці, а не на справді

важливі аспекти. Тому тут представлені лише чотири матеріали: „Проч з непорозуміннями!“ (1913, ч. 13, с. 1) – у передовій статті констатується, що „Річ в тім, що віроісповідний момент у нас, на Буковинській Україні став відігравати роль політичного чинника“, зокрема йдеться про рівні права в краї як для православних, так і для уніатів, що відобразилось і на процесі вибору кандидатури на посольське місце після звільнення С. Смаль-Стоцького. Інтелігенція знову схиляється, щоб на цю посаду делегувати греко-католика, бо в українському питанні вони більш свідомі, а освічених серед православних мало, адже це переважно селяни. Підтримує таку позицію й автор матеріалу.

Політичні протистояння румунських партій апараристів та демократів у контексті поділу православної церкви бачимо на прикладі матеріалу „Русиножерні оргії волоских апараристів (дідичівсько-попівської партії“ (1913, ч. 75, с. 1–2), бо демократи підтримували поділ, натомість апараристи на чолі з митрополитом Рептою виступили із заявою, що вікарієм о. Манастирського призначили без згоди митрополита, а з подання цісаря. „Нова Буковина“ навіть зазначила, що не публікує слів осуду румунським священством цісарського рішення, бо не виступає проти чинної влади, а відсилає читачів до „Allgemeine Zeitung“, де цей текст опублікований цілком. У наступних числах „Нової Буковини“ в матеріалах „Голос нашого священства“ (1913, ч. 76, с. 1) та „Збори правосл. українського священства“ (1913, ч. 78, с. 1–2) надрукована позиція українських священнослужителів з приводу конфлікту, де акцент зроблено передусім на вірності буковинських українців австрійському цісареві й упевненості в правильності його рішення щодо поділу православної церкви.

Релігійні процеси в світі. Ця тема доволі скупко відображена також лише в чотирьох публікаціях: „Мадяризация греко-католицької церкви на Угорщині“ (1912, ч. 17, с. 3); „Муринська релігійна секта“ (1912, ч. 70, с. 3) – про секту муринів в Луїзіані, котрі здійснювали людські жертвоприношення задля спасіння людства; „Сьв. письмо в 400 мовах“ (1912, ч. 79, с. 3) – про „труднощі перекладу“ Біблійного товариства в Лондоні, котре вже видало Біблію на 400 мовах у кількості 236 млн. примірників. Справа в тому, що не всіма мовами

можна дослівно перекласти текст Біблії, про що й повідомляється в матеріалі. *„Слово „гріх” в тих океанських мовах, з котрих в одиницях надруковано переклад біблії, заступлене словом „погана їда”, генеральне означенє всього кепского, отже й гріха”*; *„Християнство в Японії”* (1912, ч. 89, с. 3) – новий уряд, що прийшов до влади, виявився більш толерантним до релігій, ніж попередній, бо навіть обговорив можливості розвитку для трьох найбільших віросповідань Японії – синтоїзму, буддизму та християнства.

Враховуючи специфіку матеріалів аналізованої вище тематичної категорії, можемо стверджувати, що це були передруки із закордонної періодики, що надходила на Буковину, а призначались ці публікації передусім для привернення уваги до релігійних „диковинок” у світі.

Дискусійні аспекти релігії в ЗМІ. Не вдалося *„Новій Буковині”* вести активну дискусію з релігійних питань з часописами-опонентами, як це робила *„Буковина”*, зокрема ми зафіксували лише три таких матеріали. У *„Церковній справі”* (1912, ч. 86, с. 3) *„Viata Noua”*, спираючись на те, що *„православна церков на Буковині була в своїх початках румунською”*, твердить, що не можна зараз допускати до консисторії радників-русинів, слід обирати лише волохів. Автор аргументує недоречність такого рішення, покладаючись на справедливість вищого керівництва.

Полеміка із тією ж *„Viata Noua”* тривала і в 1913 році щодо призначення архимандрита-українця о. Манастирського генеральним вікарієм, з приводу якого румунський часопис виступив з матеріалом *„Наш судний день”*, а *„Нова Буковина”* відповіла статтею *„Волоске обуренє”* (1913, ч. 74, с. 1–2). Автор майже цілком викладає українською мовою бачення ситуації від *„Viata Noua”*, а тоді підсумовує: *„Їм не може помістити ся в голові, як то може Русин занимати так високий чин в церкві православної на Буковині”* (с. 1).

„Ромунська загранична преса про іменуванє о. А. Манастирського” (1913, ч. 87, с. 1–2; 1913, ч. 89, с. 1–2) (підпис „Оден Волох”) – це аналіз публікацій газет *„Adevarul”* та *„Universul”* про призначення українця генеральним вікарієм, про позитивне висвітлення при цьому не йдеться, навпаки, наголошується, що це

було незаконне призначенням обманним шляхом. „Нова Буковина” спростовує такі судження й наводить аргументи на захист рішення.

Таким чином, можна підсумувати те, що релігійна проблематика на шпальтах газети „Нова Буковина” була тематично доволі різноспрямованою. Цьому сприяла низка суспільно-політичних чинників, серед яких і національний та релігійний взаємовпливи в краї, й політична ситуація, й позиція православної консисторії.

Щодо концепції „Нової Буковини”, то чітко видно вплив „Буковини”-попередниці, що простежується й у матеріалах на релігійну тематику. Виразно окреслено переважаючу більшість публікацій на тему румунізації православної церкви, при цьому основну проблему становила не багатоконфесійність чи багатонаціональність, а примусове впровадження консисторією чужої мови та культури. З цього слідували закономірно й наступні за чисельністю тематичні категорії – поділ дієцезії як необхідна умова розвитку української нації на Буковині та місце українців у процесі виокремлення осібної церкви. Зрозуміло, що подавались такі матеріали шляхом апелювання авторів до самосвідомості народу, адже на той час життя людей окремо від церкви було не можливим.

Бібліографія

- Бойко А., 2016, *Релігійна журналістика: підручник*, Київ.
- Бойко А., 2002, *Преса православної церкви в Україні 1900–1917 рр. Культура. Суспільство. Мораль: монографія*, Дніпропетровськ.
- Добржанський О., Старик В., 2008, *Бажаємо до України*, Одеса.
- Животко А., 1999, *Історія української преси*, Київ.
- Ігнатуша А., 2009, *Протестантська періодика України як суспільно-політичне явище 20-х рр. ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01.*, Запоріжжя.
- Канчалаба О., 2000, *Часопис „Добрий пастор” та духовно-культурне життя суспільства (за матеріалами 1931–1939 рр.)* [w:] *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*, вип. 8, с. 195–198, Львів.
- Кость С., 2008, *Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: ідейно-концептуальні засади, періодизація)*, Львів.

- Кость С., 2008, *Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: структура, проблематика. Книга перша)*, Львів.
- Лозинський М., 2004, *Часопис „Місіонар” – друкований апостол українського народу (1897 – 1944)* [w:] *Вісник Львівського університету. Серія „Журналістика”, вип. 25*, Львів.
- Нова Буковина: політична часопись, 1912–1914.*
- Рожило М., 2010, *Методологія дослідження проблематики преси Православної Церкви Волині (контент-аналіз)* [w:] *Наукові записки Інституту журналістики*, вип. 40, Київ.
- Романюк М., 2000, *Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870 – 1940 рр.)*, Львів.

Streszczenie

Julia Melniczuk, Recepja problematyki religijnej w gazecie „Nowa Bukowina” (1912–1914) w kontekście procesów społecznych i historycznych

Okoliczności społeczno-historyczne zrodziły silne więzi pomiędzy życiem religijnym Bukowiny a sytuacją polityczną w Austro-Węgrzech na początku XX wieku. Wskazaną analogię potwierdzają materiały publikowane w czasopiśmie regionalnych, między innymi w „Nowej Bukowinie” («Нова Буковина»), 1912–1914. Analiza większości kwestii religijnych odbywała się przez pryzmat sytuacji społeczno-politycznej w regionie, co potwierdza aktualność kwestii badawczej.

Wśród ukraińskich badaczy zagadnień religijnych w kontekście procesów historycznych można wymienić Аїлę Бойко (Алла Бойко), Stepana Kostię (Степан Костя), Marię Rozhiłę (Марія Рожило), Mariana Łozynskiego (Мар’ян Лозинський), Elenę Kanczałabę (Олена Канчалаба), Alionę Ignatuszę (Альона Ігнатуша) oraz innych. Tym niemniej określone wyżej kwestie badawcze potrzebują bardziej dokładnych badań.

Problem utworzenia na Bukowinie odrębnej ukraińskiej Cerkwi prawosławnej, niezależnej od Cerkwi rumuńskiej, można określić jednym z najbardziej aktualnych dla mieszkańców Czerniowiec na początku XX wieku. Pozycja miejscowej inteligencji regionalnej otrzymała wsparcie ze strony niektórych miejscowych mediów. W roku 1885 w Czerniowcach powstała ukraińska gazeta „Bukowina”. Przez cały okres istnienia (do 1910 roku) wydanie to popierało ideę stworzenia Cerkwi ukraińskiej. Politycy regionu w znacznym stopniu przyczynili się do popularyzacji idei Cerkwi dla Ukraińców, mimo że niektórzy z nich byli grekokatolikami. Między innymi Omelian Popowycz (Омелян Попович), Jerotej Pigulak (Єротеї Пігуляк) oraz Stepan Smal-Stocki (Степан Смаль-Стоцький) na łamach „Bukowiny” często podkreślali potrzebę uregulowania kwestii religijnej.

Zawirowania polityczne rozproszyły jednak proukraińskie siły patriotyczne. Konflikt między Stepanem Smal-Stockim a Mykołą Wasylko (Микола Василько) doprowadził do zamknięcia „Bukowiny”, zaś redakcja podzieliła się.

Niektórzy badacze, między innymi Arkadij Żywotko (Аркадій Животко) oraz Myrosław Romaniuk (Мирослав Романюк), określają „Nową Bukowinę” (1912–1914) spadkobiercą idei „Bukowiny”. W rzeczywistości była to podjęta przez M. Wasylkę, który opiekował się czasopiśmem, próba odnowienia poprzedniej gazety, która ze względu na nowy zespół autorów oraz pogorszenie relacji ze Stapanem Smal-Stockim nie przyniosła sukcesu.

Pierwszy numer „Nowej Bukowiny” ukazał się 13 stycznia 1912 r. Gazeta została wydrukowana w drukarni Iwana Zacharki (Іван Захарко), wydawcą został Jerotej Pigulak (Єротеї Пігуляк), redaktorem odpowiedzialnym Osyp Dik (Осип Дік). Gazeta przetrwała do połowy 1914 r. Niezbyt trwały sukces „Nowej Bukowiny” w zakresie tematyki religijnej wynikał zarówno z naśladowania polityki redakcyjnej „Bukowiny” (1885–1910), jak i ze starań Jeroteja Pigulaka.

Wiadomości na tematy religijne w „Nowej Bukowinie”, a nawet bohaterowie publikacji wyraźnie przywozili na myśl materiały i bohaterów z odpowiednich rubryk poprzedniej gazety. W publikacjach czasopisma z lat 1912–1914 odnotowaliśmy 66 różnych informacji o tematyce religijnej. W porównaniu z „Bukowiną” liderem pozostały tematy rumunizacji Cerkwi (25 materiałów), kwestia podziału diecezji prawosławnej (17 publikacji, aktualność wzrosła), „kwestia ukraińska” w kościele (8 materiałów), moskalofilstwo (5 materiałów), religia oraz państwo i polityka (4 materiały), religia na skali światowej (4 materiały), dyskusyjne aspekty religii w mediach (3 materiały).

Kwestie religijne na pierwszych stronach „Nowej Bukowiny” były dosyć zróżnicowane tematycznie. Przyczynił się do tego cały szereg czynników społeczno-politycznych, w tym relacje narodowościowe i religijne w kraju, sytuacja polityczna oraz pozycja prawosławnego konsystorza.

Analiza koncepcji „Nowej Bukowiny” świadczy o wyraźnym wpływie prekursora, czyli gazety „Bukowina”, co można zauważyć także w materiałach na tematy religijne, m.in. w publikacjach o rumunizacji Kościoła prawosławnego. Podstawowy problem dotyczył nie tyle różnorodności wyznaniowej, ile przymusowego wprowadzania przez konsystorz obcego języka i kultury. To w sposób naturalny wywoływało kolejne kwestie, a mianowicie podział diecezji (jako warunek rozwoju Ukraińców na Bukowinie) oraz określenie roli Ukraińców w procesie powstania odrębnego kościoła. Oczywiście jest, że podobne materiały wyglądały jak swoisty apel autorów piszących o ukraińskiej tożsamości narodowej, ponieważ w tym okresie Kościół był traktowany jako jeden z wyznaczników tej tożsamości.

Summary

Julia Melniczuk, Reception of religious problematic in the newspaper „New Bukovyna” (1912–1914) in the context of social and historical processes

Social and historical circumstances created close ties between the religious life of Bukovina and the political situation in Austro-Hungary at the beginning of the 20th century. The indicated analogy is confirmed by materials published in regional maga-

zines, including „Nowa Bukovina” („Нова Буковина”), 1912–1914. Most religious issues were analyzed through the prism of the socio-political situation in the region, which confirms the topicality of the research issue.

Ukrainian researchers of religious issues in the context of historical processes include Alla Boyko (Алла Бойко), Stepan Kostia (Степан Костя), Maria Rozhiła (Марія Рожило), Marian Łozynski (Мар'лянян Лаланане Лаланянасалалане (Альона Ігнатуша) and others. Nevertheless, the research issues defined above require more detailed research.

The problem of establishing a separate Ukrainian Orthodox Church in Bukovina, independent of the Romanian one, can be called one of the most relevant for the inhabitants of Chernivtsi at the beginning of the 20th century. The position of the local regional intelligentsia received support from some local media. In 1885, the Ukrainian newspaper „Bukovina” was established in Chernivtsi. Throughout its existence (until 1910), this edition supported the idea of creating a Ukrainian church. The politicians of the region largely contributed to the popularization of the idea of the church for Ukrainians, even though some of them were Greek Catholics. Among others, Omelian Porowycz (Омелян Попович), Jerotej Pigulak (Єротеї Пігуляк) and Stepan Smal-Stocki (Степан Смаль-Стоцький) often stressed the need to regulate the religious issue in the pages of „Bukovina”.

However, the political turmoil scattered pro-Ukrainian patriotic forces. The conflict between Stepan Smal-Stocki and Mykola Wasylko (Микола Василько) led to the closure of „Bukovina”, and the editors split.

Some researchers, including Arkadij Żywotko (Аркадій Животко) and Myrosław Romaniuk (Мирослав Романюк) define „Nowa Bukovina” (1912–1914) as the heir to the idea of „Bukovina”. In fact, it was an attempt by M. Wasylek, who looked after the magazine, to renew the previous newspaper, which, due to the new team of authors and the deterioration of relations with Stapan Smal-Stocki, did not bring success.

The first issue of „Nowa Bukovina” was published on January 13, 1912. The newspaper was printed in the printing house of Ivan Zacharek (Іван Захарко), the publisher was Jerotej Pigulak (Єротеї Пігуляк), and the responsible editor was Osyk Dik (Осип Дік). The newspaper survived until mid-1914.

The not very lasting success of „Nowa Bukovina” in the field of religious topics resulted both from imitating the editorial policy of „Bukovina” (1885–1910), and thanks to the efforts of Jerotej Pigulak.

The materials on religious topics in Nowa Bukowina, and even the heroes of the publication, were very similar to materials and characters from the relevant columns of the previous newspaper. In the publications of the journal from 1912–1914, we noted 66 different materials on religious topics. Compared to „Bukovina”, the leader remained the topics of the Romanianization of the church (25 materials), the issue of the division of the Orthodox diocese (17 publications, the topicality increased), the „Ukrainian question” in the church (8 materials), Muscovy (5 materials), religion, state and politics (4 materials), religion on a global scale (4 materials), controversial aspects of religion in the media (3 materials).

Religious issues on the front pages of „Nowa Bukowina” were quite varied thematically. A whole range of socio-political factors contributed to this, including national and religious relations in the country, the political situation and the position of the Orthodox consistory.

The analysis of the concept of „Nowa Bukovina” shows a clear influence of the precursor, ie the predecessor - the newspaper „Bukowina”, which can also be seen in materials on religious topics, including publications on the Romanianization of the Orthodox Church. The fundamental problem concerned not so much religious diversity as the situation when the consistory forcibly introduced a foreign language and culture. This naturally triggered other topics, namely the division of the diocese (as a necessary agreement for the development of Ukrainians in Bukovina) and the role of Ukrainians in the process of establishing a separate church. It is obvious that similar materials looked like a peculiar appeal of authors writing about Ukrainian national identity, because during this period the church was treated as one of the determinants of identity.